

Summary. The article studies the social context of economic development. On the basis of theoretical heritage of different schools and direction of attempt periodization modification of views on economic and social value in economics.

Key words: social oriented economy, social market economy, social economy, welfare state.

УДК 338.432

Олійник О.В.,

доцент кафедри економічної теорії

Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Сідельнікова І.В.,

к.е.н., доцент кафедри економічної теорії

Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди,

м. Харків

ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Обґрунтовано необхідність інноваційного шляху розвитку аграрного сектору національної економіки як найбільш оптимального в сучасних економічних умовах. Визначені основні характеристики нинішнього етапу інноваційного процесу в аграрному секторі вітчизняної економіки. Виявлено найсуттєвіші перешкоди активізації інноваційного процесу в аграрній сфері. Зроблено висновки щодо визначальної ролі держави у формуванні та забезпеченні функціонування національної агроінноваційної системи. Доводиться необхідність розробки цілісної науково обґрунтованої інноваційної моделі функціонування і розвитку аграрного сектору.

Ключові слова: аграрний сектор, інновації, інноваційний процес, інноваційна діяльність, агроінноваційна система, агроінноваційний розвиток.

Постановка проблеми. Теоретичне узагальнення шляхів реформування, подолання кризових явищ у розвитку національного аграрного виробництва та вибір правильних орієнтирів показують, що найбільш оптимальним із можливих напрямів розвитку аграрного сектору є інноваційний. Лише таким шляхом можливо швидко й ефективно трансформувати аграрне виробництво, стимулювати мале й середнє аграрне підприємництво і водночас забезпечити вихід на світовий рівень, що надзвичайно важливо для нашої держави з її величезним потенціалом аграрної країни. Без інноваційних процесів неспроможні відбутися структурні перетворення, динамічне економічне зростання і виведення економіки нашої країни на шлях сталого розвитку. У той же час саме в аграрній сфері, на відміну від інших сфер, розвиток інновацій відбувається більш повільно. Тому у сучасних наукових і прикладних дослідженнях проблема переведення аграрного сектору на інноваційну модель розвитку є однією з актуальних і пріоритетних та такою, що вимагає особливої уваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку даної проблеми внесли М.Ф. Бабієнко, Є.А. Бузовський, С.А. Володін, О.І. Гойчук, І.О. Іртішцева, М.М. Кулаєць, П.А. Лайко, Л.М. Малюга, Л.П. Марчук, П.М. Музика, І.В. Прокопа, П.Т. Саблук, Н.М. Сіренко, О.С. Сухарев, С.О. Тивончук, Р.А. Фатхундінов, М.Г. Чумаченко, О.В. Шубравська та ряд інших вітчизняних і зарубіжних учених. Але широта й складність поставленої проблеми вимагають продовження наукового пошуку, подальшої конкретизації її дослідження в нових економічних умовах.

Метою статті є дослідження теоретико-методологічних та прикладних аспектів формування інноваційних можливостей розвитку аграрного сектору національної економіки на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Інноваційний процес стосовно аграрного сектору пов'язаний з постійним відтворенням наукового потенціалу та організаційно-економічним, технічним і технологічним відновленням аграрного виробництва, спрямованого на його вдосконалення з урахуванням досягнень науки, техніки й світового досвіду.

Під інноваційною продукцією в аграрній сфері, як свідчить аналіз літературних джерел, слід розуміти нагромадження оригінальних наукових знань, матеріалізованих у вигляді нових технологій та елементів технологій, матеріалів, способів організації й управління виробництвом, які мають переваги за певними позитивними ознаками порівняно з аналогами і забезпечують при їх застосуванні приріст економічного, соціального й інших видів ефекту [1, с. 115].

На нашу думку, інновації слід розглядати як наукові надбання, вироблені у готовому для використання вигляді, але поки що повною мірою не реалізовані в масовому виробництві через відсутність необхідних умов, коштів, матеріальних ресурсів тощо. Особливістю інновацій є існування людського фактору, інтелект якого спроможний нагромаджувати та перетворювати нові знання для створення інноваційної продукції. Джерелами появи інновацій можуть бути: державні замовлення, самоініціатива наукових установ або ж потреби ринку. Проте найбільш успішними, як переконує досвід розвинених країн, будуть інновації, які виникли на основі саме останнього джерела.

Створена нова продукція повинна відповідати певним характеристикам та мати необхідні ознаки для того, щоб ідентифікувати її як інноваційну. Так, інновації повинні нести у собі щось нове, пов'язане з якісними змінами в економічному процесі, спрямоване на динамічні шляхи зростання. Крім того, інноваціям притаманні певні особливості: інновація є доцільною і корисною зміною попереднього стану, запропонованою людиною; ця зміна повинна набути практичного застосування, причому вперше в даній галузі, зокрема в аграрному виробництві; предметом цих змін є продукти, технології, соціальні, економічні, екологічні процеси тощо; метою інновації є задоволення суспільної потреби; інновація є засобом, використання якого дає змогу одержати певний ефект; інновації є засобом реалізації цілей розвитку аграрного підприємства, що також позитивно впливає на підвищення ефективності його виробничої діяльності. Для визначення ефекту від впровадження інноваційної продукції необхідно, з одного боку, встановити розмір перевищення кінцевих результатів від її використання над витратами на розробку, виготовлення й реалізацію, а з іншого – зіставити отримані при цьому результати з одержаними показниками від застосування інших аналогічних за призначенням варіантів інноваційної продукції. Разом із тим кожній інноваційній продукції притаманна межа існування, яку слід розглядати як певний інтервал від появи до зникнення інновацій з обігу, що обов'язково характеризується періодом окупності витрат на створення інновацій в процесі застосування у виробничій сфері. Для того щоб інновація вважалася завершеною, необхідною є наявність принаймні двох умов: це масове використання інновації у виробництві та окупність інновації, тобто відшкодування витрат на її одержання за рахунок прибутку [1, с.116].

За обставин, коли економічні відносини сільськогосподарських товаровиробників із науковими установами здійснюються на ринкових засадах, головним джерелом реалізації науково-інноваційних розробок в аграрній сфері виступає ринок інноваційної продукції. На нашу думку, ринок інноваційної продукції є сферою обігу інноваційної продукції як товару, на який є попит, підкріплений платоспроможністю споживачів, і належна пропозиція. Умовами виникнення і функціонування ринку інноваційної продукції є, по-перше, суспільний поділ праці, завдяки якому відбувається спеціалізація учасників ринкових відносин; по-друге, повна самостійність ринкових суб'єктів у виборі виробничо-господарської діяльності, придбання засобів виробництва, визначенні умов і місця реалізації інноваційної продукції, що пов'язано з намаганням кожного отримати власний прибуток та є підґрунтям для конкуренції; по-третє, задоволення платоспроможного попиту споживачів на умовах вільної взаємної згоди на відшкодування понесених витрат, еквівалентного обміну конкурентоспроможності.

Формування й функціонування ринку інноваційної продукції – досить складний і тривалий процес, що відбувається поетапно, базується на певних принципах (раціоналізму, системності, комплексності, балансу інтересів ринкових суб'єктів, «розумної» орієнтації на задоволення потреб і запитів споживачів) та покликаний виконувати певні функції, зокрема посередницькі, збутові, контролюючі, інтеграційні, ціноутворювальні, регулювальні та інші.

Ефективне функціонування ринку інноваційної продукції стане можливим лише при паралельному застосуванні та комбінуванні методів ринкового механізму самоорганізації й системи державного регулювання. Тому необхідно удосконалювати механізм державної підтримки та регулювання розвитку ринку в напрямі створення конкурентного середовища; здійснення фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників за рахунок надання їм можливостей придбання інноваційної продукції в кредит; удосконалення системи ціноутворення на інноваційну продукцію; зростання платоспроможного попиту споживачів; створення системи моніторингу й інформації щодо аналізу та прогнозування кон'юнктури ринку інноваційної продукції.

Як показують дослідження, основними характеристиками нинішнього етапу інноваційного процесу в аграрному секторі вітчизняної економіки є такі: несформованість цілісного бачення розвитку інноваційного процесу в агросфері; недостатня розвинутість нині провідних у світі напрямів інноваційної діяльності в аграрному секторі; обмежене використання аграрними підприємствами власних інноваційних розробок (як щодо ресурсів, так і технологій), взаємозумовленість ступеня інноваційної активності підприємства та його прибутковості, диверсифікація напрямів інноваційної діяльності ефективних підприємств, абсолютне переважання власних коштів підприємств серед джерел фінансування інновацій, низький рівень використання підприємствами інституційних джерел інформації щодо інноваційних розробок та можливостей їх запровадження; різноспрямованість інноваційної діяльності рослинницьких і тваринницьких підприємств за її видами, недостатня наявність позитивних ефектів для довкілля від запровадження результатів агроінноваційної діяльності [4; 5; 7].

Часті й тривалі кризові періоди у функціонуванні вітчизняного аграрного сектору негативно вплинули на розвиток науково-технічного прогресу та інноваційних процесів, що призвело до значного морального й фізичного зносу техніко-технологічної бази, зниження конкурентоспроможності аграрних підприємств. Як наслідок, значна їхня частка випускає низькоякісну, неконкурентоспроможну проду-

кцію, відсутній необхідний для здійснення інноваційної діяльності науково-технічний та кадровий потенціал, здатний створювати інновації й успішно впроваджувати їх у виробництво, недосконалим є процес управління інноваційною діяльністю. Слід враховувати й особливості нинішнього стану національної економіки, який характеризується значним спадом обсягів виробництва й рівня споживання, диспропорціями в економіці, незначною інвестиційною активністю, несформованим інституційним середовищем, масштабними тіньовими капіталами.

Серед причин, що перешкоджають розвитку інноваційної діяльності у вітчизняних сільськогосподарських підприємствах та заважають їм досягти потрібних результатів, найвагомішими дослідники цієї проблеми називають наступні: невідповідність системи координації та управління АПК в ринкових умовах (відірваність науково-дослідних установ від ринку, робота «на полицю», одноосібні дії інститутів й аграрних підприємств); неузгодженість державних та інших економічних форм і механізмів управління інноваційним процесами, внаслідок чого наукові, виробничі, фінансові та інші ресурси використовуються частково або взагалі не використовуються; недостатня кількість чи відсутність фінансових інститутів (венчурне фінансування, грантова підтримка); відсутність законодавчої бази, яка регламентує і стимулює діяльність інноваційних підприємств; недостатній рівень фінансового забезпечення підприємств, низька доступність кредитів і державної підтримки для модернізації аграрного сектору і здійснення інноваційних змін, невисока мотивація інноваційної діяльності, нерозвиненість системи інформаційного забезпечення інноваційного процесу.

Для вирішення завдань вітчизняного агроінноваційного розвитку у напрямі, максимально наближеному до загальносвітових тенденцій, необхідно здійснити кардинальні перетворення у межах як усієї національної інноваційної системи, так і її аграрної складової. При цьому на рівні агроінноваційної системи важливо забезпечити кількісне і якісне зростання інноваційних пропозицій, підвищення сприятливості виробників до нововведень, а також формування ефективної «провідної» мережі від науки до виробництва [9, с. 28].

У формуванні та забезпеченні функціонування агроінноваційної системи визначальна роль належить державі, яка повинна не тільки вибудувати остов такої системи і розробляти сукупність дійових механізмів взаємодії її складових, але й стимулювати розвиток у відповідному напрямі вітчизняної фундаментальної науки, забезпечувати фінансування фундаментальних досліджень в аграрній сфері. Як свідчить досвід інноваційного розвитку провідних економік світу, необхідно також на вищому рівні керівництва країною усвідомити значення впровадження нових технологій для забезпечення подальшого розвитку аграрного сектору, стимулювання творчого процесу і створення умов для його розвитку, компетентного вибору інноваційних пріоритетів та неупередженого відбору відповідних кожному з них проектів, а також розробки механізмів непрямой підтримки модернізації аграрного сектору, насамперед, для здійснення впливу на процес формування ринку агроінновацій, оскільки рішення щодо їх упровадження приймає безпосередньо агровиробник.

Існуючі проблеми, як справедливо зазначають дослідники, потребують розробки цілісної науково обґрунтованої інноваційної моделі функціонування і розвитку аграрного сектору. Остання повинна структурно й функціонально поєднувати в собі науковий, виробничий, фінансовий, кадровий потенціали, створювати гармонійний механізм з управління всіма суб'єктами системи [8, с. 94].

Реалізацією організаційно-економічної моделі формування інноваційної системи може стати створення інноваційного галузевого агропромислового комплексу на

регіональному рівні. Структура такого комплексу має включати наступні сегменти: науково-дослідні інститути і навчальні заклади; центри з менеджменту й трансферу технологій; бізнес-інкубатори; аграрні підприємства; банки, фірми з венчурним капіталом; інформаційні мережі. Організація проблемно орієнтованих інноваційних комплексів може бути здійснена на базі регіональних центрів наукового забезпечення агропромислового виробництва або провідних галузевих науково-дослідних інститутів, які мають у своєму складі дослідно-експериментальні господарства.

Основними стратегічними завданнями інноваційного комплексу мають стати: розробка законодавчих, нормативних документів з переходу галузі на інноваційний шлях розвитку; моніторинг технологічного та економічного стану і тенденції розвитку галузі; визначення науково-технологічного рівня й технології виробництва, знаходження основних точок розвитку; оцінка наукового галузевого потенціалу і стану освоєння науково-технічних розробок, формування науково-виробничих зв'язків, форм передачі інтелектуальної власності, виявлення негативних стримувальних факторів; розробка основ механізму функціонування інноваційної системи, умов її розвитку і модернізації в середовищі, яке динамічно змінюється.

У тактичному плані основні завдання можуть бути зведені до наступних: розробка комплексу погоджених заходів зі створення базових елементів інноваційної системи, збалансованої та дієздатної інфраструктури, інтегрованої в світову інноваційну систему; вироблення оптимальних рішень проблем з урахуванням стратегічних завдань і можливих ресурсів; розробка системи заходів щодо освоєння наукоємних технологій і організації виробництва конкурентоспроможної продукції; створення оптимальних умов для підготовки й перепідготовки кваліфікованих кадрів, здатних реалізувати наукоємні технології; формування єдиного інформаційного простору галузевих суб'єктів інноваційної діяльності; розробка комплексу заходів щодо ефективного освоєння наукоємної конкурентоспроможної продукції для імпортозаміщення і розширення експортного потенціалу регіону.

Регіональні інноваційні комплекси дадуть можливість активізувати інноваційні процеси, орієнтувати науку на розв'язання конкретних проблем і впровадження наукових розробок у виробництво, посилити контроль за використанням коштів, стимулювати підвищення інноваційної активності. Діяльність таких комплексів повинна відповідати цілям регіональної інноваційної політики в частині, яка стосується розвитку регіонального агропромислового комплексу. Виходячи зі стану економіки регіону та важливості її переходу на інноваційний шлях розвитку, який забезпечить стійкий підйом агропромислового комплексу, кожному регіону доцільно розробляти власну концепцію регіональної інноваційної політики на довгостроковий період, в якій будуть визначені цілі, завдання, пріоритети і окреслені шляхи реалізації регіональної інноваційної політики.

Висновки. Підсумовуючи викладене, зазначимо, що для вітчизняного аграрного сектору головним напрямком має стати його розвиток на інноваційній основі. З метою удосконалення розвитку інноваційного процесу у найближчій перспективі необхідно здійснити такі основні заходи: досягти чіткої послідовності в інноваційному законодавстві; сприяти покращенню загального фінансового стану аграрних підприємств; забезпечити надання цілеспрямованої державної підтримки тим підприємствам, які здійснюють власні розробки інноваційного продукту й технологій; активізувати діяльність державних академічних та галузевих науково-дослідних установ щодо співпраці з аграрними формуваннями, узгодити інтереси науково-дослідних установ, виробників аграрної продукції та держави; сприяти покращенню поінформованості підприємств у сфері поширення інновацій.

Список використаних джерел

1. Білозор Л.В. Інноваційна продукція в аграрній сфері: ідентифікація, створення та використання / Л.В.Білозор // Економіка АПК. – 2012. – № 10. – С. 114–119.
2. Володін С.А. Інноваційний розвиток аграрної науки: [монографія] / С.А.Володін – К.: Вид-во МАУП, 2006. – 400 с.
3. Замрига А.В. Сутність понять «інноваційний процес» та «інноваційна діяльність» у теорії аграрної економіки / А.В.Замрига // економіка АПК. – 2014. – № 9. – С.92–95.
4. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект: [монографія] / П.Т.Саблук, О.Г.Шпикуляк, Л.І.Курило [та ін.] – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 706 с.
5. Інноваційні трансформації аграрного сектора економіки: [монографія]; за ред. О.В.Шубравської. – К.: НАНУ ІЕП, 2012. – 496 с.
6. Кулаєць М.М., Бабієнко М.Ф., Вітвицька О.Д., Усаченко Л.М. Інноваційне спрямування нарощування продовольчих ресурсів в Україні та світі / М.М.Кулаєць, М.Ф.Бабієнко, О.Д.Ветвицька, Л.М.Усаченко // Економіка АПК. – 2012. – № 5. – С. 139–144.
7. Ломаченко Т.І. Ринок інновацій в АПК: теорія, методологія і організація / Т.І.Ломаченко – К.: ННЦ «ІАЕ», 2010. – 376 с.
8. Макаров М.О. Формування інноваційної інфраструктури в АПК / М.О.Макаров // Економіка АПК. – 2009. – № 5. – С. 93–97.
9. Шубравська О.В. Інноваційний розвиток аграрного сектора економіки України: теоретико-методологічний аспект / О.В.Шубравська // Економіка України. – 2012. – № 1. – С. 27–33.
10. Шубравська О.В., Прокопенко К.О. Розвиток агроінноваційної діяльності в Україні / О.В.Шубравська, К.О.Прокопенко // Економіка АПК. – 2013. – № 4. – С. 77–81.
11. Янченко З.Б. Особливості розробки регіональних інноваційних програм аграрної сфери / З.Б.Янченко // Економіка АПК. – 2013. – № 6. – С. 63–67.

Summary. There has been proven the necessity of innovative development of the agricultural sector of the national economy as the most appropriate in the current economic conditions. The main characteristics of this stage of the innovation process in the agricultural sector of the national economy have been identified. We have found the most significant obstacles in intensifying the innovation process in agricultural sphere. The conclusions about the crucial role of the state in the formation and functioning of the national agroinnovative system have been drawn. We have proven the need for the development of an integrated science-based innovation model of the development and operation of the agricultural sector.

Key words: agricultural sector, innovation, innovation process, innovative activities, agroinnovative system, agroinnovative development.

УДК 330.34

Паришин Ю.І.,

к.т.н., доцент кафедри економічної кібернетики

ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет»,

м. Дніпропетровськ

ІНФОРМАЦІЙНІ ЗВ'ЯЗКИ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ РІШЕНЬ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

У статті розглянуті групи управлінських функцій, які використовуються в управлінні на різних ієрархічних рівнях. Визначено особливості та відмінності між функціями управління та функціями діяльності. Визначено місце процесу прийняття управлінських рішень у вертикальній ієрархії системи управління. За результатами досліджень представлена схема інформаційних зв'язків при здійсненні функцій управління національним господарством.